

הַלְבוּת בֵּית הַכְּנֶסֶת סִימָן קנא

בְּאֵר הַגּוֹלָה

כ אריות מים בשם
מקרים ל שם נקרא
רשם מיוחדים
מ סודי נן סוד
נ מקלה כיה ס טור
ע שם נקרא פ שם

ובתמיהה). י'וש אוסרים ל'נס בו (כב) *בספין ארף (כג) *או בראש מגלה: ז ל'כול (כד) ל'ק (ט) בו, ובל'בד (כה) שישפ'שפ'ו בר'גליו, או שיהיה שם (כו) גמי שאם י'ק לתוכו לא יהא נרא: ח מ'טיט שעל ר'גליו ראוי לקנחו קדם שי'נס להתפלל, וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום ל'כלוף: ט י'נהגים בהם כבוד (י) ל'כפרן ול'רפ'ץ (פרוש 'כבוד' נקוי הבית, 'רבוץ' זריחת המים על-פני ה'קרקע). י'ונהגין (כז) לה'דליק בהם גרות ל'כפרן: ל י'אפלו (כח) ל'אחר (יא) ש'חרבו עדין הן בקד'שתן, וכ'שם ש'נהגים בהם כבוד ב'שובן קף נ'הגים ב'חרבנם, חוץ מכבוד ו'רבוץ. ואם עלו בהם ע'שבים, (כט) תול'שים אותם ומניחים אותם במקומן משום ע'גמת נפש, (ל) כ'די ש'ראו העם ותעיר רוחם וישתדלו ל'כנותם: לא (לא) באם בשעת ב'נן בית-ה'כנסת (יג) (לב) התנו עליו *להשתמש בו, מתר להשתמש בו (יג) (לג) ב'חרבנו, *אבל (לד) ב'שובו *לא מ'הני (יד) תנאי. ו'אפלו ב'חרבנו, לתשמיש מ'גה (לה) כ'גון

בְּאֵר הַיִּטָּב

(יג) התנו עליו. וזקא התנו בפרש אבל מסתמא לא, עמ"א: (יג) ב'חרבנו. וזקא שאין דעתם ל'כנותם, אגדה מ"א: (יד) תנאי. הינו לקלות ראש כ'גון אכילה ושתייה חריצה תרי קלות ראש ביותר וע'גמת נפש, מ"א:

בְּאֵר הַלְכָה

*בספין ארף. עין משנה ב'רוח. ומסתברא שאין להחמיר בנה אלא באנשים דעלמא שאסורים לאכל ב'ית-ה'מדרש⁴⁷, והספין ש'ושא לשם הוא שלא לערף תשמיש, אבל תלמיד-חכם ש'מטר לאכל ולשתות שם והספין ש'ושא שם הוא לערף תשמיש, ומסתברא דמתר כמו בכל אכילה, שלא ה'רד לכסותו רק בעת ש'גמר להשתמש בו ומתחיל ל'כרף ב'רבת-ה'חזון⁴⁸: *או בראש מגלה. אפלו במקום ש'ונהגין ל'כת בן לפני ה'שרים, שהיו ר'רף קלות ראש לפני המקום, כאלו אין עליו מוצא שכינה, וכ'שיל לו נוכח בראשו יש לו אימה וכ'ד-ראש לפניו ת'כפרן (לברוש): *להשתמש בו. כתב אליה ר'פה בשם ה'פ"ח סימן קנג, דאם התנה לה'פ'לל עד זמן פ'לוגי ואחר-כך לא ת'פ'לל בו כ'לל, משתמש בו אחר קלות הזמן כל מה ש'רצה⁵⁰. וצריך עיין, דבאפן זה הלא לא נחשב הזמנה כ'לל. כ'ין שהתנה ב'דיא שהוא רק לפי שעה, ואם כן אפלו בנה הזמן גופא אין ת'רשת בית-ה'כנסת עליו, וכן מוכח ב'רדכי שהביא ה'ב"ח נאף לערף קלות ראש נרא שראוי להחמיר ב'תוף ה'זמן, וזהו ש'סיק'ה ה'מקרא (לפרוש ה'פ"ח-כ"ד): ואף-על-פ'י כן אין נ'תגין בהן קלות ראש, ומאי ג'הו, ח'שבונות, ור'צה לומר, דאף ד'מצד ה'דין הזמנה כ'ו שהיא לפי שעה לא מלתא היא, מכל מקום אין ל'נהג בה קלות ראש של ח'שבונות, וכל-ש'כן שחוק והתהל: ולענן אכילה ושתייה ושאין תשמישין משמע שאין להחמיר ב'נה, וכמו שכתבנו ב'סימן קנג במשנה ב'רוח סעיף-קטן נא: *אבל ב'שובו וכו'. הנה בפרושא ד'סוגיא דעל תנאי הן צ'שיות יש כמה שיטות, התנו שיטת התוספות והראש ד'ב'שובו לא מ'הני תנאי וב'ר'בנו מ'הני, ושיטת רש"י והאור ור'ע ד'אפלו ב'שובו מ'הני תנאי, ושיטת הרמב"ן והר"ן, וכן דעת הרשב"א בה'שובו וכו' כ'חלק ה, ד'אפלו ב'ר'בנו לא מ'הני תנאי שישתמש בו לקדיא בשלא מ'דחק, אבל כ'שהוא מ'דחק אפלו ב'שובו מ'הני תנאי (מ'דחק קרי כ'שהוא להאכיל ה'עניים וצריך שעה או להשפ'יבן שם). והנה אף שהמ'מבר הק'פ'י'ק ל'דינא ד'ב'שובו לא מ'הני תנאי, מכל מקום נרא מ'כ'ר'י ה'ש"ו ב'ר'יש ה'סימן ד'כ'שהוא מ'דחק וכ'ל יש ל'סמך על ה'רשב"ן ד'אפלו ב'שובו מ'הני, וה'דין עמו, ש'כן הוא ג'ס'פן דעת ה'ר"ן והרשב"א, וגם יש ל'צרף ל'זה דעת רש"י ואור ור'ע ד'ס'ברא להו ד'אפלו ב'שובו מ'הני תנאי. ור'ע עוד, ד'אפלו ל'דעת רש"י ואור ור'ע ד'מ'הני תנאי אפלו ב'שובו, מכל מקום קלות ראש משמע כ'גון שחוק והתהל וכ'יצא בו פ'שיטא דלא מ'הני כ'דמכת ב'מקרא לה'יא, עין שם, ד'אפלו ח'שבונות א'סרו משום ד'הוא ג'ס'פן קלות ראש: *לא מ'הני תנאי. עין ב'מגן א'כ'ר'הם ש'הביא, ד'זקא לתנאי של קלות ראש כ'גון אכילה ושתייה ול'כנס ב'חמה מ'פני ח'מה, אבל לשאר תשמיש מ'הני תנאי. וק'שה, ד'הא מוכח בראש"ש שם ד'אפלו לקרא ל'אדם משום ג'ס'פן לא מ'הני תנאי ב'שובו, ומאי ג'ר'י'א זה מ'שאר תשמיש ד'עלמא? אלא ד'אי

(ט) בו. וזקא שלא בשעת התפלה. והאר"י ז"ל היה נזהר מ'קריאה אפלו שלא בשעת התפלה: (י) ל'כפרן. ר'בנו יצחק היה מכ'בד ב'רגלו לפני ארץ-הקדש, ס"ח ס"י קבת, מ"א: (יא) ש'חרבו. אפלו בחו"ל, ר"י ב'ר'ב, מ"א:

מְשֻׁנָּה בְּרוּחָה

שער נגב" ו'גו', ותשעם, כ'די שיהיה נרא כ'מחב'ב⁴⁹ [ר"ן]: ו (כב) בספין ארף. לפי ש'בית-ה'כנסת שהוא מ'תד לתפלה מ'ארכת ימיו של אדם⁴⁴, והספין מ'קצר ימי אדם⁴⁵. ועין באליה ר'בה שדעתו שאין להחמיר פי אם בספין מגלה: (כג) או בראש מגלה. עין לעיל ב'סימן צא סעיף ג, ב'באר ה'לכה ד'בור המתחיל ו'ש אומרים⁴⁶: ז (כד) ל'רק אדם⁴⁹. ובל'בד שלא בשעת תפלה שמונה ע'שור, כ'דלעיל ב'סימן צו סעיף ב, ו'היה ז'היר שלא י'ק ב'פני ח'ברו ש'מאס בה (חגיגה ה'). ה'אר"י (טו) היה נזהר מ'קריאה: (כה) שישפ'שפ'ו בר'גליו. ובשעת שאסור לשפ'שפ'ו, י'עמיד המנעל עליו עד ש'תמ'ץ (אחרונים): (כו) גמי. או ת'בן וחול: ט (כז) לה'דליק. ונהגו לה'דליק⁵¹ קדם שי'נס אדם להתפלל, משום ד'אמרינן ב'מקרא: מקום שמתפללין בו בע'שורה, קדמה שכינה ואתא; ועוד, ש'כן היה עושים ב'מקד'ש⁵² [א"ר בשם הכל-בו]: י (כח) ל'אחר ש'ת'רבו. ה'פתי-כ'נסיות וב'תי-מ'דרשות, ותשעם: ד'כתיב "והשמתי את מקדשיכם", ולא כתיב ז'את מקדשיכם אשמים, להורות לנו ד'קרושים הם אף כ'שהן שוממין⁵³. ואין חלוק ב'נה (טז) בין אם הם ב'תי-כ'נסיות שבארץ-יש'אל ובין שבחו'צה לארץ, אם לא בהתנו והדל'קמן כ'סעיף יא: (כט) תול'שים אותם וכו'. ור'צה לומר, (ח) מתר לתלש אותם, ובל'בד שני'תם במקום ולא ישלם משם: (ל) כ'די ש'יראו⁵⁴ וכו'. לפי זה, באם סתרו בית-ה'כנסת מ'מקום זה וב'נאוהו ב'מקום אחר ואין ב'דעתם ל'בנות עוד ב'מקום הראשון, (יח) אין ש'ך דין זה, אלא י'עשו ג'ר סביבו שלא י'באו ולקול שם, ואם הוא ב'מקום ש'י'כלו ל'מכר, כ'נזכר ב'סימן קנג, י'מ'רוהו [ט"ו]: יא (לא) אם בשעת ב'נן. אבל ל'אחר-כך לא מ'הני תנאי כ'ל [ב"ח וע"ת]: (לב) התנו עליו. משמע ז'קא שהתנו ב'פרוש⁵⁵, אבל מסתמא לא אמרינן על תנאי הן צ'שויות, כ'גן א'כ'ר'הם, דלא כ'מש'את-ב'נ'מין, (ט) ו'באליה ר'בה מ'צ'ד ל'דינא בהמש'את-ב'נ'מין ש'מקל ב'נה: (לג) ב'חרבנו. פרוש, אותו תנאי מועיל של'אחר ש'ת'ר'ב יהיה מתר להשתמש בו, אבל כל זמן ש'ק'מת אין תנאו מועיל⁵⁶:

(לד) ב'שובו לא מ'הני. וזקא לאכילה ושתייה או ל'כנס ב'חמה מ'פני ח'מה, וכ'שמיים מ'פני ה'שמים, (כ) ד'יש ב'נה משום קלות ראש, אבל לשאר תשמישים מ'הני תנאי [מ"א]. ועין באור ה'לכה: (לה) כ'גון ז'ריעה. פ'שוט ד'הוא ה'דין ל'ל ה'ד'כ'רים ה'נזכרים לקמן ב'סימן

שְׁעַר הַצִּיּוֹן

(טו) ומסתברא דמפורת חסידות הוא ד'עבוד, אבל מ'דינא שרי כ'דינא ב'מקרא, ועין שם ד'שעם, 'כי ביתו' דלא כ'פ'ד איניש על זה. ויש לעין לאותם ה'נאנשים העשירים ד'מקפידים ב'ביתם על ה'קריאה, א'ס'פן הם ב'בית-ה'כנסת וב'ית-ה'מדרש: ז'הא אסור להם ל'ק: (טז) מ'גן א'כ'ר'הם וש"א: (יז) מ'פרוש המשנה לה'מב"ם: (יח) ולשון ה'ש"ו שכתב: אין צריך לתלש העשבים, אינו מ'קדוק כ'ל'ך. אבל ה'כונה אין צריך ל'קדוק שישאר כ'מומו: (יט) וב'אמת מ'פ'שטות ד'כ'ר ה'טור-ש'לחן ערוך וד'כרי מ'הר"י ב'ר'ב משמע בה'מגן א'כ'ר'הם, וכן משמע מ'ס'חמת הרמב"ם ד'סתם דין בית-ה'כנסת ולא ה'זכיר ד'כחו'צה לארץ יש להם דין אחר, א'מנם באור ור'ע מוכח ב'ה'יא ד'עת המש'את-ב'נ'מין (וה'מגן א'כ'ר'הם לא היה לפניו האור ור'ע, נק מה שהביא ה'נהו'ת א'שרי בשמו), ודין זה אין לו ה'כרע כ'ל'ך, מכל מקום אין כ'די להקל ב'נה⁵⁶ ד'מ'גן א'כ'ר'הם כ'ח לאסור וכן משמע מכל ה'פוסקים ה'נ"ל, וגם ה'אליה ר'בה לא כ'תב לה'טור ונד'א⁵⁷ ה'דיח ב'צריך עיין: (כ) וכל-ש'כן שחוק והתהל ושיטה כ'טלה, ד'ל'זה כ'דינא לא מ'הני תנאי. ועין בעלת-ה'מדרש שכתב ד'ה אפלו ב'חרבנו אסור, דלא ע'דיף מ'ח'שבונות של ר'בים:

הלכות בית הכנסת סימן קנא

צ פרחי פרק אפי
דשמי והגרי"ק
בסימן קטא

זריעה וחסבונות (לו) של רבים לא מהני תנאה. במה דברים אמורים, בבתי כנסיות (טו) (לו) שבחוצה לארץ.
***אבל בבתי כנסיות שבארץ ישראל לא מהני תנאי: יב יש לזהר מלהשתמש בעליה שעל-גבי בית הכנסת (לט) תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם, ושאר תשמישים (מ) *יש להסתפק אם מתיר להשתמש שם: הגה וכל זה דוקא בבית הכנסת קבוע שנבנה מתחלה לקו, (מא) אבל בית שיתרו לאחר שנבנה לבית הכנסת *מתיר**

באר היטב

קלות ראש פתחו דמיוני כבוננים, דאלו בחרונם שרי בכל הגוי, ע"ש רצ"ע. ועין במהרש"א ובספר גופייה לכות:

באור הלכה

ודכל תשמיש אסור בישובן, ועל דבר קשיתו מסימן קנד דמהני תנאי לתשמיש קדושה, כגון במטפחת של ספר תורה וכיוצא בה, אפשר שיש לתרץ דבית הכנסת שאני כיון דמנוה שישאל יהיה להם מחדש מעט בכל מקום שהם, כדאי תא בסימן קנד דכופין זה את זה לבנות בית הכנסת, לכן גזרו חז"ל דבית הכנסת תקבוע לא יועיל תנאי בישובן שישתמשו בה תשמישי חל, דאם פון אין שם בית הכנסת עליה כלל (61) אלא קבית בעלמא, מה שאין פון שם אפלו אם נאמר שאין על המטפחת שם תשמישי קדושה, מאי אכפת לן בזה. ודע עוד, דקשית הפגז אברהם הוא רק לפרוש רש"י ושאר פוסקים שקפדושים על תנאי הן צשוין הנינו שייכלו להשתמש בו חכה, נאפלו הכי סבירא להו להתוספות והרא"ש דלא מהני על זמן ישובו, ולזה הקשה מסימן קנד, אבל לפרוש רבנו חננאל שבדיעו אין קשית כלל לעניית דעתי, שהוא מפרש על תנאי הן צשוין דכל שעה שירצה יחזיר לקדמותה (ורוצה לומר דאם רבים ירצו בזה, ויטו דקמסים דאפלו הכי אין מחשבין בהם חשבונות של רבים וזה אסור על-כל-פנים משום קלות ראש, אבל שאר תשמישים שאינם של גנאי מתירים רבים להשתמש בו פשיטא, משום דאז נפקע קדושה וחזרו לקדמותה. ויפרשו לא קשית מזלזא דמטרא, דכל זמן שלא נתרצו בו רבים צדין בקדושה קאי, ומסתברא דאף לדידה, אף רבים מתירים להשתמש בו תשמיש שאינו של גנאי ודעשה אז כמו בית בעלמא, תכף קשחורים להתפלל בו חזרו ומתקדש בקדושת בית הכנסת, ואם פון אין קשית מסימן קנד, דהתם התנאי שישתמש בו אף בעירו בקדושה, ולזה יש לומר דמהני:

משינה ברוכה
קנ"ג סעיף ט, דהם תשמיש מגונה ביותר: (לו) של רבים. דאפשר מלתא, ויש בזה משום קלות ראש ביותר. ומשמע בפירוש מגדים דחשבונות של יחיד בחרבנו מתיר, דלזה מועיל תנאי, וברבנו ירחם משמע הנקט של רבים לרבותא דאף שהוא צריך רבים, וכל-ישפן של יחיד: (לו) שבחוצה לארץ. שאין קדושתו עולמית, שהרי כשיבוא הגואל במהרה כימינו תפקע קדושתו (60), מה שאין פון בבתי כנסיות שבארץ ישראל: (לח) שרוב תנאי. לפי דעת הפגז אברהם לעיל בסעיף קטן לר, גם בארץ ישראל מהני תנאי לשאר תשמישים שאין בהם קלות ראש: **יב** (לט) תשמיש קבוע וכו'. מלשון זה משמע דלשכב שם בדרך מקרה מתיר, (כא) דבדרך מקרה לא מקרי שכבה תשמיש של גנאי: **מ** יש להסתפק. אם לדמותו לעליות העוזה דלא נתקדשו, או כיון דבית הכנסת ובית המדרש נקרא 'מקדש מעט', יש לדמותו לעליות היכל דקמא לן דנתקדשו בקדושת היכל (62). ולפי מה שכתב בשערי תשובה בשם תשובת פארה דוד יש להקל (63), חוץ ממקום שעל-גבי היכל (ורוצה לומר, הארון ששם מנח הספרות) שם יש לזהר שלא להשתמש שם: **מא** אבל בית שיתרו וכו'. ונראה, דכל-ישפן אם בשעה שנבנה בית הכנסת נבנה בית-דינה למעלה ממנו (64) דשירי לדור שם, וזה בודאי לא הקדש כלל למעלה; ומכל מקום להשתמש שם תשמיש שהוא מגונה מאד, כטורף וכיוצא בזה, נראה דבכל גוהי אסורי, ועל-פון אין לעשות כלל בית הכנסת אם יש בהדידה שלמעלה ממנו דבר מגונה כנה (66)

אין עומדין על תנאי, אבל אם התנו בפרוש למה לא יועיל, וכמו על כל תשמיש קדושה דאי תא בהדיא בירושלמי דמועיל תנאי, וכדלקמן בסימן קנד, וכמו שהקשה הפגז אברהם בסעיף קטן יד, אלא אפלו לפי מה שהוכיח הפגז אברהם ממה פוסקים דכוננו על תנאי צשוין הנינו דבכל התנו עליהם ולא בסתמא, מכל מקום אין לנו הוכחה דבארץ ישראל לא מהני תנאי, אלא דבבבל דרפון היה להתנות מאתה טעמים שהיה להם ובארץ ישראל לא היו מתנים, והוא הדין בכל חוץ לארץ גספון לא היה תנאי על בתי כנסיות שלהם, ואף בבבל גופא בזמן הזה אין בורר דבתי כנסיות שלהם על תנאי צשויות, אבל אם התנו בהדיא, שפיר מהני בכל מקום וכמו בכל תשמיש קדושה. ובאמת לא נזכר זה בכל הראשונים דבארץ ישראל לא מהני תנאי, וחדוש דין זה נזכר רק בחוספות, ונראה דכתבו זאת רק לשיטתם דבישבו לא מהני תנאי ורק בחרבנו, ולכן פתבו השעם דמועיל תנאי בחרבנו משום דכשיבוא הגואל, רוצה לומר, דכיון דלבסוף כשיבוא הגואל ויתקבצו ישראל מכל המקומות אשר נפוצו בין הגוים אל ארץ ישראל ולא יצטרכו לזה המקדש מעט הצחידין לחבר, ועל-פירוקה מפילא יהיה נפקע אז קדושתו, ולכן מהני תנאי גספון לכל זמן שנתרבו, מה שאין פון בארץ ישראל דלא יתבשל קדושתו בשום פעם, לכן גם לחרבנו לא מהני תנאי כמו בישובו. ולפי זה, להפוסקים דסבירא דגם בישבו מהני תנאי למקום הדחק כגון להאכיל אורחים צניים, אפשר לומר דאין חילוק בין בכל לארץ ישראל ואף בארץ ישראל מהני תנאי אם התנו אף לישבו לענין זה (וכן משמע מרי"א שדעתו גספון בשיטה זו, וכתב טעם דלכן היה תנאי בבתי כנסיות של ככל משום דשכיחי אורחים, ומשמע דמדינת מועיל תנאי בכל מקום אף בישובו, אלא דשם היה דרפון להתנות משום דשכיחי אורחים). ואף דהשאלתן צריף סתם כשיטת התוספות דרק לחרבנו מועיל תנאי, הלא מוכח משי" בריש הסימן שנזכר לסמך על שיטת הרמב"ן וסיעתו דאף בישובו מהני תנאי לצורך צניים במקום הדחק וכו', ואם פון יהיה זה הדין אף בארץ ישראל כן. ויותר נזכר לומר, דאף לדעת הרא"ש והטור דסבירא כשיטת התוספות דבישבו לא מהני תנאי ורק בחרבנו, מכל מקום בנה לא סבירא להו בהתוספות, אלא דאם התנו בהדיא מהני אף בארץ ישראל בחרבנו דנמצעם הדין הלא מועיל תנאי לבית הכנסת כמו בתשמיש קדושה, ורק דחז"ל גזרו בישובו, וכו' בבאר הלכה, אבל למה דמהני תנאי בבבל הוא הדין בארץ ישראל, דמאי שנא, והאי דנקט בגמרא דבכל על תנאי צשוין, דשם היה דרפון להתנות וכו', ולכן השמיטו הרא"ש והטור את הדין הזה שקתבו התוספות ורק המחבר העתיקו בסתמא. היצא מזה הסעיף ומכל דברינו הוא דיש שלשה חלוקים, הני: קלות ראש גדול כמו חשבונות ושחוק והתול וכיוצא בזה, אף בבבל וכהתנו אסור, כדאי תא בגמרא בהדיא, ובין בישובו ובין בחרבנו; ותשמישי חל שאין בהם קלות ראש כלל, מוכח מהפגז אברהם דמהני תנאי בכל מקום, וכמו שכתבנו במשינה ברוכה, וגם זה בין בישובו ובין בחרבנו; ונדון זה הוא לענין אכילה ושתיה וכיוצא בזה דיש בו קצת קלות ראש, דבבכל מהני תנאי על-פליפנים לחרבנו לפי דעת השלחן ערוך, ולכפה פוסקים אף בישובו להאכיל שם צניים כשהמקום דחוק, ולפי דברינו אף בארץ ישראל אפשר דיש להקל בכל זה: * יש להסתפק. דע, דכל זה לענין להשתמש בחוץ העליה שהוא חדר בפי עצמו וגם לא מגפר לכל, אבל להשתמש על גג בית הכנסת, כגון לשתת עליה בגדים לביש או פרות (במקום שהגנות שוות), שהוא מקום גלוי לכל, פשיטא דאסור (67), ומשנה שלמה היא (מגילה כ"ח) דאפלו בחרבנו אין שוחזין על גג פרות, ולענין שתיחת בגדים נזכר בירושלמי בהדיא לאסור: * מתיר לשכב עליו. ואין חילוק בין בתי כנסיות שבארץ ישראל לשל חוצה לארץ (אלהי רבה, דלא פגז אברהם, וכן משמע מהגרי"א):

שער הציור

(כא) אבל בשאר תשמישי גנאי, פשוט דאפלו בדרך מקרה אסור, דוימא דעליות של עוזה דאף דלא נתקדשו מכל מקום אסור להשתמש שם תשמיש של גנאי, כמו שכתב במדרכי:

הלכות בית הכנסת סימן קנא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק זז]

שאין קדשתו עולמית, שהרי קשיבא הגואל במקרה בימינו תפקע קדשתו⁶⁰.

ובטעם הדבר כתב בביה"ל (ד"ה אבל), שכיון שכשעלו ישראל לארץ ישראל, יחרבו בני הכנסיות שבחוץ לארץ ותבטל קדשתם, מועיל גם היום התנאי לכשיחרבו. וביאר בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' א), שמתחילה בודאי לא קדשו בני כנסת אלו אלא כל זמן שיהיה שם ישוב ישראל, וכשיבוא הגואל ויעלו לארץ ישראל בודאי תפקע קדשתם, על כן גם לפני זה מועיל בהם תנאי.

[ביה"ל ד"ה לא מהני תנאי]

לכן גזרו תו"ל דבית הכנסת הקבוע לא יועיל תנאי פליטתו שישתמשו בה משמישי חל, דאס"פ אין שם בית הכנסת עליו קלוי⁶¹.

ואם התנו הקהל שלא יהיה זה בית כנסת כלל, אלא בנין של חול שמתפללים בו, כתב בשו"ת אגרות משה (אוי"ח ח"ב סי' מד) שאין מקיימים בזה מצות בנין בית הכנסת, ומקום זה אינו מקודש כלל, וכל הנדון אם מועיל תנאי להתיר תשמישים בבית כנסת, אין זה אלא בבית הנבנה לשם בית הכנסת ובקדשת בית הכנסת, אלא שעושים בו תנאי להתיר כמה דברים.

וכן כשהתנו בפירוש שיהיה בנין זה בית ועוד לתלמידי חכמים, דהיינו שלא תהיה קדושת בית הכנסת עליו אלא יוכלו להשתמש בו לכל מה שירצו, כתב בשו"ת דברי חיים (ח"מ ח"ב סי' לב) שיותר להשתמש בבנין זה ולאכול בו אפילו בישובו.

[משנ"ב ס"ק מז]

או פנין דבית הכנסת ובית המדרש נקרא 'מקדש מעט', יש לדמותו לעליות היכל דתקרא לן דנתקדשו בקדשת היכל⁶². ולפי מה שכתב בשערי תשובה בשם תשובת פאר"ה דור"ש להקל⁶³.

ובביאור הדברים כתב הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' קנט אות ב), שאף על פי שעליות בית הכנסת אינן קדושות, שהרי רק היכל בית המקדש נתקדש והעליות שבו לא נתקדשו אלא משום שבכלל היכל הן, מ"מ כיון שמצינו שעליות היכל נתקדשו, נחשב השימוש בעליות בית הכנסת כבזיון בית הכנסת עצמו, הערוך השלחן (סט"ו) ביאר, שהספק אינו מעיקר הדין שהרי בהיכל בית המקדש מפורש בפסוק שקידשו גם את העליות, אלא הספק הוא שאולי ראוי לעשות זכרון במקדש מעט כמו בקדושת היכל.

וכן על תמיהת המור וקציעה מה השייכות בין הדין שעליות העזרה לא נתקדשו לענין אכילת קדשים, לבין תשמיש חול בעליות שאסור משום גנאי ובזיון, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' כח) שהמרדכי (שהוא מקור הדין) הביא רק לדמות שכמו שבקדושת מקדש החמורה העליות אינן שוות בקדושתן לעזרה עצמה, כך גם לענין קדושת בית הכנסת השתמשות בעליה אינה חמורה כמו פנים בית הכנסת, וכן כתב בשו"ת חיים שאל (לחיד"א, סי' נו).

כלומר שיש להקל אף בתשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם (כמפורש בתשובת הרמב"ם המובאת בשערי תשובה) כל שאינו מעל גבי היכל. ומשמעות לשונו, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"י סי' לה אות א) שהכריע לגמרי להקל כדעת הרמב"ם, אך כתב (שם ובח"א סוף סי' כז) שהמנהג הוא להחמיר שלא להשתמש תשמיש קבוע של גנאי בכל השטח שמעל בית הכנסת, וכפשוטו לשון השו"ע ושאר פוסקים [וראה לקמן ס"ק מב שמשמע מדברי המשגיב ששומר נפשו ירחק מלעשות כן בכל שטח בית הכנסת

ובפרט מעל היכל (שו"ת אבני ישפה או"ח סי' כד ענף ב)].

[משנ"ב ס"ק מא]

קשעה שונבה בית הכנסת נכנה בית דירה למעלה ממנו⁶⁴ וכו', ומקל מקום להשתמש שם תשמיש שהוא מגנה מאד, קטגורף וכיצא פנה, נראה דבכל פני אסור⁶⁵, ועל-פן אין לעשות פלל בית הכנסת אם יש בה דירה של מעלה ממנו דבר מגנה קנה⁶⁶.

64 ולענין הדין שבית הכנסת צריך להיות גבוה מכל בני העיר, ראה מה שכתבנו לעיל סי' קנ ס"ק ז.

65 ולענין כותלי בית הכנסת מבחוץ, כתב השערי תשובה (ס"ק ב) בשם שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' נ), שהרי הם קדושים בקדושת בית הכנסת ואסור להשתמש בהם או לנתנם. וראה עוד לקמן סי' קנב ס"ק יא מה שכתבנו לענין נתיצה.

66 ובטעם הדין כתב הט"ז (סי' ד, הובא בשעה"צ ס"ק כב) שהדבר המאוס יפסיק את התפילה שמתפללים בבית הכנסת מלעלות למעלה לשמים, וראה מה שכתבנו בשעה"צ שם.

ומ"מ אם כבר קבעו את הקומה התחתונה לתורה ותפילה, ולשנות את זה יהיה כרוך בהפסדים גדולים לתלמוד תורה, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סי' כא) שבמקום שיחדו את הקומה התחתונה לבית הכנסת רק לאחר שבנו את הקומות שמעלה, יש להקל שלא לשנות, שהרי הרמ"א התיר באופן זה, והשעה"צ (שם) כתב שנהגו להקל בדין זה ולא כט"ז.

ואף אם יניח ארון ספרים רחב מתחת בית הכסא באופן שלא יתפללו באותו מקום, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' לא) שצ"ע להקל, מאחר וסוף סוף יש טינוף מעל אויר בית הכנסת. אכן כשבית הכסא מעל קיר בית הכנסת בלבד, כתב להקל, כי רק כשהטינוף מעל מקום התפילה עצמו הוא מעכב את התפילה מלעלות, וכן כשקיר בית הכסא בלבד מעל בית הכנסת, כתב להקל, ראה שם מה שביאר בזה.

ולהוסיף תקרה בבית הכנסת ולהשאיר רווח מהתקרה אשר היא רצפת בית הכסא, כתב (שם) שיש להקל בזה אך רק במקום שאי אפשר בענין אחר.

וכשבית הכנסת בקומה ראשונה ובית הכסא בקומה שלישית, כתב (ח"א סי' כז) שיתכן שאף הט"ז יתיר, הוא סניף להקל [אך בח"י סי' לה אות ג כתב, שלדעת הט"ז אין הבדל בין הקומות], ובפרט כאשר בית הכסא הוא לצורך תורה ותפילה. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (שו"ת אבני ישפה או"ח ח"א סי' כד ענף ג) שגם כאשר יש הפסק קומה אסור, וכן מבואר בשו"ת אבני נור (אוי"ח סי' לב).

ואם אין בקומה התחתונה ארון קודש וספר תורה, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' לב) שאין חשש כשיש מעליו בית הכסא [על פי תשובת פאר"ה דור"ש המובא במשגיב ס"ק מ שעיקר החשש הוא מעל מקום הארון], ובפרט אם הוא מקום המיועד רק ללימוד ולא לתפילה, כי החשש הוא רק לענין התפילה שמעכב אותה מלעלות ולא לענין לימוד תורה, ולא שבקת חיי לבני אדם אם יהיה אסור לאדם ללמוד בביתו מחמת השכן שמעליו.

[ביה"ל ד"ה יש להסתפק]

אבל להשתמש על גג בית הכנסת, כגון לשטח עליו כגדים לזבש וכו', שהוא מקום פלוי לכל, פשיטא דאסור⁶⁷.

67 ולהתקין מכשירים [של חברות תקשורת וכדו'] על גג בית הכנסת, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' כח) שאסור, ואם נעשה הדבר על כרחם של המתפללים, על כל פנים לא יטלו שכר על זה, שאסור לעשות רווחים מבוזין בית הכנסת.

הַלְבוּת בֵּית הַכְּנֶסֶת סִימָן קנא קנב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק מא]

וְעֵין שֵׁם שְׁכֵנֵת שְׁפָעַנְשׁ בְּזֶה הַרְבֵּה⁶⁸.

68) וראה שם שתלה את מיתת בניו בכך שגר מעל בית הכנסת, ובגדל חומרת הדבר כתב השעה"צ (ס"ק נב) בשמו, שדבר המאוס מפסיק את התפילה של בית הכנסת לעלות לשמים, וכתב השעה"צ שאין הכרח לסברתו, ושנהגו העולם להקל שלא כדבריו.

[שעה"צ ס"ק נב]

רמה שְׁהֵבֵיא סָפָה לְנֶה מְסִימָן נה, יֵשׁ לְחַלְקָה⁶⁹.

69) שכתב הט"ז להוכיח כן מדברי השו"ע לעיל (סי' נה ס"ב) שהרצה לענות לקדיש או קרשה, יכול לענות אף אם נמצא בבית אחר, ובלבד שלא יפסיק ביניהם דבר טינוף, כיון שאז יש הפסק בינו לשכינה, ואין השכינה שורה היכן שהוא נמצא. ואם כן גם טינוף שנמצא מעל בית הכנסת, מפסיק התפילה מלעלות.

ומה שכתב השעה"צ שיש לחלק בין הדינים, ראה שו"ת ארץ צבי (סי' לא) ושו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כז) שביארו, שדבר מאוס הוא רק כמחיצה המבדלת בין העונה ובין המתפללים שלא יוכל להצטרף עמהם מחמת שאין השכינה שורה שם, אבל אין ראייה מכאן שדבר מאוס מונע מהתפילה לעלות למעלה, והוסיף בשו"ת ארץ צבי (שם), שמנין שהתפילה עולה השמימה דוקא דרך התקרה שמעל ראשו.

[משנ"ב ס"ק מב]

לְשֵׁכֵב עָלָיו, וּמְקַל מְקוֹם שׁוֹמֵר בְּפֶשֶׁוֹ יְיָחֵק מִהֶמְסוֹ⁷⁰, וּבִפְרָט בְּמְקוֹם שֶׁהוּא נֶגְדַת הַיְיָקְלוֹ⁷¹.

70) ובחומר הדבר כתב הכנסת הגדולה (סוף סי' זה), שראה שכל מי שהשתמש בעליה שעל גבי בית המדרש לא הצליח, מהם שירדו מנכסיהם, ומהם שמותו, ומהם שלא זכו להיבנות [וראה גם ספר חסידים (סי' תתיב-תתיג) שאסר כן, והביא מעשה באחד שמת בעון דומה, וראה שם בהערות ברית עולם להחיד"א שתמה על שלא הזכירוהו הט"ז והכנסת הגדולה].

ועל כן הדר מעל בית הכנסת, דעת הגרש"ז אי ערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ט ס"ג) שיקבע את חדר השינה בצירה האחר של הדירה שלא מעל בית הכנסת, ובמקום המכוון כנגד ארון הקודש או כנגד עמודיו, לא ישתמש שם כלל וישאיר אותו ריק. והגר"יי קניבסקי (קריינא דאיגרתא ח"ב מכתב פו) כתב, שבעיירות גדולות שנהגו להקל בזה הוא בכלל מה שאמרו חז"ל דהאידינא דדשו ביה רבים "שומר פתאים ה'", וראה גם בשו"ת אבני נור (ארי"ח סי' לב ס"ק ג) שכתב ששמע שלא נהגים כדעת הט"ז במקומות הגדולים, שאי אפשר להשיג שם מקום להתפלל אם יצטרכו לדקדק שלא ידיה בית דירה למעלה, וראה מה שכתבנו לעיל ס"ק לט.

71) וכן בחצר שלפני בית הכנסת, אם היא פרוחה אל מול ארון הקודש, כתב לקמן (סי' קנד ס"ק ג) שיש להחמיר שלא לנהוג שם קלות ראש אף על פי שהמקום הוא חול, הואיל והוא מכוון כנגד הקודש יש בזה ולוול.

סימן קנב

שְׁלֵא לְסַתֵּר שׁוֹם בֵּית-הַכְּנֶסֶת

[משנ"ב ס"ק ב]

אֲפֹלוֹ אִם סוֹתְרוֹ נְדִי לְבָנוֹת אַחַר בְּמְקוֹמוֹ אוֹ בְּמְקוֹם אַחֵר¹.

1) כלומר שרצה להשתמש באבנים של בית הכנסת הישן כדי לבנות את החדש (ב"ח), וראה להלן (ס"ק י) שאף כשרוצה להשלים את הבנין החדש באבני הישן, אסור.

[משנ"ב ס"ק ד]

דְּלִמָּא מְתַרְמֵי לְהוּי פְּדִינָן שְׁבוּיִים וְיָהֳבֵי לְהוּי².

2) וכמבואר בשו"ע לקמן (סי' קנג ס"ג) שאף שלשאר דבר מצוה אין מוכרים את האבנים והקורות שקנו לצורך בנין בית הכנסת, לצורך פדיון שבוים מוכרים אף אם הכינים והתקינים כבר לצורך בניית בית הכנסת, ובטעם הדבר כתב השו"ע (י"ד סי' רנב ס"א) שאין לך מצוה גדולה כפדיון שבוים.

[משנ"ב ס"ק ה]

הַשֵּׁ"ז מְתִיר, וְהַמְּגִן-אֶבְרָהִם אוֹסֵר בְּכָל גְּזָא³.

3) ובביאור המחלוקת כתב המחצה"ש (ס"ק א), שהט"ז סבר כדעת הר"ן [כמבואר בדברי הט"ז עצמו] שכל החשש הוא שיתרשלו לאחר סתירת הישן ולא ימהרו לבנות את החדש תמצא שעומדים בינתיים בלא בית הכנסת [ואף שיש להם בית הכנסת עראי אינו מתעיל כי חוששים שיתבטל], אבל כשיש להם בית כנסת נוסף קבוע מותר לסתור אחד מהם, כיון שגם אם יתרשלו בבניית החדש יוכלו להתפלל בינתיים בבית הכנסת הנוסף הקבוע, ואין חוששים שיתרשלו ולא יבנו לעולם, ומאידך, דעת המג"א שאפילו יש להם בית הכנסת קבוע אין לסתור, כי חוששים שאם יסתרו יתרשלו ולא יבנהו לעולם [ונרק אם בנו כבר בית הכנסת אחר במקום הישן מותר].

וכן לענין מכירת בית הכנסת [באופן שמותר למכרו], כתב לקמן (סי' קנג ס"ק מא) שכשיש להם שני בתי כנסת ורוצים למכור אחד מהם, לדעת המג"א אסור למכור [שמא יפשעו ולא יקנו בדמיו בית כנסת אחר], ולדעת הט"ז כיון שיש להם בית כנסת אחר, מותר.

[משנ"ב ס"ק ו]

מְתִיר לְסַתֵּר הַיְשָׁנָה, דְּתוֹ לִיכָא לְמַחְשׁ דְּלִמָּא אֶתְרַמֵּי לְהוּי שׁוֹם דְּבַר-מְצִיָּה וְיִצְבְּנוּ תְּבִית-הַכְּנֶסֶת⁴.

4) ולצורך פדיון שבוים, כתב לקמן (סי' קנג ס"ק פ) שמעיקר הדין מותר למכור את בית הכנסת אף לאחר שגמרו לבנותו, אך מימי אין ראוי לעשות כן, אלא יגבו את המעות מן הציבור.

[ביה"ל ד"ה אין סותרין]

וְהוּא הַדִּין אִם רֹצֵה לְמַכְרָה וְלָקַח אֶתְרַת בְּדִמְיָה דְּאֶסֶר קִנְסֵה הַאֶתְרַת, בְּן קְרָבוֹ הַאֶתְרוּיִס⁵.

5) אך כשיש בית כנסת מוזמן לקנות, ואין חסרה אלא נתינת המעות, כתב לקמן (סי' קנג ס"א ד"ה מותר) שמותר למכור את בית הכנסת קודם שקנו בית כנסת אחר, לפי שאין לחשוש לפשיעה.

[ביה"ל ד"ה שלא יבנו]

וְהוּא יֵשׁ הַרְבֵּה אֶתְרוּיִס שֶׁהַעֲתִיקוּ דְּבָרֵי הַשֵּׁ"ז לְדִינָא⁶ וְכִי, אִךְ כֵּל זֶה דְּנָקָא אִם בְּבִית-הַכְּנֶסֶת הַקְּבֻעַ יֵשׁ מְקוֹם לְבָנָה לְהַתְּפַלֵּל, דְּאִי לֹא הָיִי נְרָאָה דְּלְבָלֵי עֲלָמָא אֶסֶר⁷.

6) ראה במשנ"ב לקמן (סי' קנג ס"ק מא) שכתב שכן דעת הא"ר וכן משמע בביאור הגר"א.

7) וכן בומנינו שלכל עדה חוג יש בית כנסת משלהם, או כאשר יש מרחק גדול עד בית הכנסת השני, כתב בספר צדקה ומשפט (להגר"י בלוי פ"ג ס"ק נב) שיש להסתפק אם נחשב שיש להם בית הכנסת אחר.

ואף אם אין מקום לכולם בבית הכנסת האחר, כתב בשו"ת כתב סופר (ארי"ח סי' י' ד"ה וני"ל) שישנה עיצה לשכור מקום באופן שלא יוכלו המשכיר והשוכר לחזור בהם, כגון שאם יחזרו בהם ישלמו קנס, ולא תהיה השכיחות מוגבלת בזמן אלא יתנו שיכולים הקהל להישאר באותו מקום עד גמר הבנין, שבכי האי גוונא אין חשש שמא יתרשלו בבנין, שהרי גם שכירות המקום תימשך כאורך הבניה.

הלכות בית הכנסת סימן קנא קנב

(מב) לשבב (טו) [טז] עליו (פסקי מהרי"א מהרי"ו וויל):

קנב שלא לסתור שום בית הכנסת, ובו סעיף אָחד :

א * אין סותרין (ב) בית הכנסת (ב) כדי לבנות (ג) בית הכנסת אחר, שמה יארע להם (ד) אָנס (ה) * שלא יבנו האחר, אלא (ו) * בונים האחר תחלה (ז) ואחר-כך (ח) * סותרים השָׁשׁן (ט) אפלו לא יבנו

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

[טז] עליו. עבדו. ועין בתשובת פאר הדור סימן עד שאף שמתיר לישן בעגלה שע"ג בהכ"נ, אבל במקום שע"ג הויכח (ד"ל הארון ששם הסי"ח אסור לישן או להיטות קליר-לאמתו שם. ומ"ש באש"ל-אברתם סי"ב ב בשם הא"י, עין בר"י שבספר א"ח הנדפס מנחש הנקטת קב"י, אף מ"מ מסיק ששנפנה מ"ש בגלוי הראש הוא עגון אחר. עין שם. ועין באש"ל-אברתם בשם מהר"י באטן, וקאמט שם כתב שאסור, רק הפרדס ששביב בהכ"נ פטר, אף מהר"ט חלק י"ד מצדד קצת בעגלה להטות, עין שם, ועין לקמן סימן קנ"א א בשם מהר"ט בנה. ועין שאלת-יעבץ ח"ב סימן ט"ו שם, לתוך מקומו, עין מ"ש בענין מי שמתל בהכ"נ משמש לביתו, עין שם: [כ] סותרים. עבדו. ועין בשו"ת נ"ב סימן יט בבהכ"נ דאית בה תיקון וצריכה תקון אלא שגוף בהכ"נ במקום הנה ברי"ן כו', עין שם קצת מה לעשות לבנות במקום אחר ולהוציא

באר היטב

(טו) עליו. ומ"מ שומר נפשו ירחיק מזה, כנה"ג. וכתב ט"ו: בידועתי הייתי דר בק"ק קראקא למעלה מבית הכנסת בבית-המדרשי ונגנשתי הרבה במיתח בנים ותליתי בזה: (ב) בהכ"נ. ואפלו יש להם שני בהכ"נ אסור, מ"א, וט"ו מתיר אם יש להם בהכ"נ אחרת, ע"ש, ועין ברמ"א סי' קנ"ג ט"ו ועין ע"ת: (ג) סותרים. ונה אפלו בנרפים שרי, דכל העולם מרצים ב"ן שבועין להם בהכ"נ אחרת, מ"א: שכתב, שמתל בהכ"נ מחוץ לקבלת בהכ"נ שלא להשמש ושלא לעשות, עין שם: [כ] סותרים. עבדו. ועין בשו"ת נ"ב סימן יט בבהכ"נ דאית בה תיקון וצריכה תקון אלא שגוף בהכ"נ במקום הנה ברי"ן כו', עין שם קצת מה לעשות לבנות במקום אחר ולהוציא

באר היטב

* אין סותרין וכו'. והוא הדין אם רוצה למכרה ולקח אחרת ברמיה דאסור קדם שקנה האחרת, כן כתבו האחרונים: * שלא יבנו האחר. עין במשנה ברורה מה שכתבו בשם הש"י ומגן-אברהם. והנה יש הרבה אחרונים שהעתיקו דברי הש"י לדינא⁶⁶, והרבה מהן מחמירין בהפגך אברהם. ולעניות דעתי, אחרי דבסותר על-מנת לבנות, לכלי עלמא ליכא אסורא דאחרתא, כי אם שחששו חכמים שמה יפשו אחר-כך ולא יבנו, ואחרי דלאסורא לא מציעו למי מהראשונים שיחמירו בהדיא בזה, כמו שהאר"י הט"ו דמהרא"ש אין ראיה, ולא יתא לה לומר דבית-הכנסת שאינו אלא של קטאי או של סתני מקרי בית-הכנסת קבועין, ואדריכה, מציעו להרבה ראשונים שמקלין בהדיא בענין זה, והוא הרמב"ן שהרמב"ן פתחין במגלה, ותביאו הרמ"א לקמן בקנ"ג סעיף ו בהנה"ה, וכמו שכתב הש"י, ולשון זה הובא גם-כן באש"בול ואף דהפגך-אברהם ישוב זה בסעיף-קטן טו, אבל פשוט דלשון משמע כה"טו, וכן באליה רבה מוכח דסבירא לה דבעת הרמ"א כה"טו, וכן מוכח בבאר הגור"א שם וקאן. וכן תרש"א ותנחומך יוסף והחוספות סבירא להו בהדיא להקל בדאיכא בריבשתא אחרת קבוע בעיר, וכן גמ"פ דעת האגודה כמו שכתב באליה רבה, וכן מהפארי משמע גם-כן דסבירא לה הכי ומדכתב "שמה יתשלול ונמצאו עומדים בלא בית הכנסת", משמע דסבירא לה גם-כן להקל בדאיכא בריבשתא קבועין. שוב אין להחמיר בזה. אף על זה דוקא אם בבית-הכנסת הקבוע יש מקום לכלים בנות להתפלל, דאי לא הוה נראה דלכלי עלמא אסור: * בונים האחר תחלה. עין מה שכתבו במשנה ברורה דהינו שאגמרו בלה, והטעם: דאי לא הכי צדין חלישין לפשיעתא, שכתבא למכרו לפדיון שבויה, כן מוכח בבבא-בתרא דא"ר אבהו דאמרי: אי הכי כי בנו נפרי, ומשני: דיתא דאנישי לא מונגי, ומשמע דדוקא בשגמרו דשם דיה עליה, אבל קדם חלישין לפשיעתא, וכן מוכח ברמב"ם פ"ק ח מהלכות מתנות צניי"ם, ותביאו המחבר לקמן בסימן קנ"ג סעיף יג, דדוקא כשנגמר הבנין אין למכרו לפדיון שבויה, ומקורו הלא הוא מסוגיא זו, ומפילא מוכח דעד שנגמרו הבנין אסור לסתור דחלישין לפשיעתא ואף שהפגך-אברהם לקמן בסעיף-קטן לב כתב גרסא אחרת ברמב"ם, האמת הוא כמו שהעתיק המחבר, וכן הוא בסמ"ג וכל"ב שהעתיקו כל לשון הרמב"ם בזה והעתיקו בגרסת המחבר, וברמב"ם דפוס אמשטרדם גם-כן הגרסא כמו שכתב המחבר, וכן דעת הש"י ביו"ד דעה סימן רב דדוקא כשגמרו. וכן משמע שם בחוספות דבר הפתחיל אי הכי, וכן בשיטה מקפצת בשם עליות הרבנו יונה, דעד שגמרו איכא למחש, וכן מוכח פשטות הש"ס במגלה כו עמוד ב בעקבא דרמי בר אבא, עין שם, וכן איתא במארי סהריא וזה לשונו: אפלו בנה את התורה ולא השלים קרינה צדין וחסורו קורות חלבים, ורוצה להסיר קורות של זו כדי לשום על זו, אינו רשאי, עד כאן לשונו. והארבתי

משנה ברורה

[ט"ו], ועין שם שכתב שנגנש בנה הרבה⁶⁸. ומה שמתנהג העולם בעירות ששורקין בתי-כנסיות לזמן בכתים תחתים, והלמעלה מהן בית-הכנסת ששפצו שם תינוקות ודבר מאוס, (כ) אפשיך משום שהוא לזמן לא חלישין לזה: (מב) לשבב עליו. ומכל מקום שומר נפשו (כג) ירחק מהם⁷⁰, (כד) ובפג"ט במקום שהוא נגד התיכלי"ת:

א (א) בית הכנסת. והוא הדין (ב) בית-המדרש, ובין של יחיד (ג) או של רבים: (ב) כדי לבנות וכו'. ורצה לומר: לא מבעיא אם אין דעתו לבנותו אחר-כך כלל דאסור, אלא אפלו אם סותרו כדי לבנות אחר (ג) במקומו או במקום אחר) דאסור, (ד) ואפלו אם דעתו לבנותו עמה בגדל פאר יופי: (ג) בית-הכנסת אחר. והוא הדין לעשות מקומו בית-המדרש נמי אסור אף על-פי שקדשתו גדולה יותר [בדלקמן בסימן קנ"ג סעיף א], ומהאי טעמא דמס"ם. כתבו האחרונים, דהוא הדין כשהבית הכנסת מושפך להם רק לזמן ודעתם לשיכר אחר-כך במקום אחר, אסור לסלק את עצמם ממקום הראשון עד שישפכו תחלה מקום אחר: (ד) אָנס וכו'. ואפלו אם היו כבר המעות בבויה לצורך כל הבנין ומנחים ביד הזכאי, ואפלו האכנים והקורות וכל צרכי הבנין מוכנים, אפלו הכי אסור, דלמא מתרמי להו פדיון שבויה ויחבי להו⁶⁹ [גמרא]: (ה) שלא יבנו האחר. ונמצאו (ו) עומדין בלא בית-הכנסת. (ו) ואפלו איכא להו דוכתא לצלחי באיזה מקום, נמי אסור. והיכא דאיכא עוד בית-הכנסת קבוע בעיר שיתכולים להתפלל שם כלם, הש"י מתיר, והפגך-אברהם אוסר בקל גונא. ועין בבאר היטב: (ו) בונים האחר תחלה. הינו, שגומרים אותה פלה. (ו) ואף שלא התפללו צדין ביה, מתר לסתור היתנה, דתו ליכא למחש דלמא אתרמי להו שום דבר-מצוה ויבנו הבית-הכנסת⁷¹, בדלקמן בסימן קנ"ג סעיף יג: (ז) ואחר-כך סותרין. כתב הפגך-אברהם בשם המשאית-בנמין, דאפלו היה בבית-הכנסת של פרצים, דמבאר לקמן בסימן קנ"ג סעיף ז דאנשי העיר אין יכולין למכרו בשום גונא, דמסתמא בנאווהו אדעתא דכלי עלמא, ושמה יש אָחד בעולם דלא יתא לה במקריה זו, הכא שרי, דמסתמא כל העולם מרצים לזה ב"ן שבנו

שער הציון

(כ) אף דלפי טעם הש"י, שדבר זה אינו מניח התפלה לעלות למעלה, שוף גם בזה, אבל באמת עקר סבתו אינה מברחת כלל, ומה שהביא ספק לזה מסימן זה, יש לתקן⁶⁹, וכן עמא דבר להקל בזה: (כ) מגן-אברהם: (כד) נוכח מתשובת פאר-הדור: (ב) פרי-מנדים: (ג) מאירי מגלה: (ד) רמב"ם, ומקורו מפעשה דהורדוס [ב"ב ד'] המעבדא דרמי בר אבא במגלה כו: (ד) כדמוכח דהורדוס, דסלקא דעתה דש"ס שם דאסור אי לא דתו ביה תיקון: (ה) מאירי שם: (ו) כל הפוסקים: (ז) תוספות וצ"ל הרבנו יונה:

מילואים הַלְבוּת בֵּית הַפְּנִסֶּת סִימָן קנא המשן מעמוד קודם

הוסיף, שיהיה שלא לזרוק האפר על הרצפה משום כבוד בית הכנסת, ואם העישון מפריע לאחרים אין לעשן, וכל זה בלי לזרוק על העישון עצמו אם הוא מותר על פי ההלכה [וראה דעת הגרי"צ קרליץ (זכרון משה עמ' עא) שכתב לזרוק אם לתלמיד חכם מותר לעשן בבית המדרש, כי יתכן שיש בוה קלות ראש יותר מאכילה ושתיה].

ולענין שאיפת טבק להרחיב בבית הכנסת, כתב השדי חמד (מערכת בית הכנסת אות ז) שרק למי שרגיל בכך ואינו יכול להימנע מכך, מותר לשאוף לעצמו ובצינעא, אבל אסור לכבד ולהעביר זה לזה, משום שזוהי קלות ראש בבית הכנסת, והביא שכן כתב הבאר היטב (סי' תקנא ס"ק לט), אך הביא שהפתח הדביר כתב שמנהג העולם להתיר, אך רק למי שישב מימינו ומשמאלו בסמוך לו שאו אין זה בפרהסיא, וכן כתב הכף החיים (ס"ק כא וסי' צב ס"ק יג) שנהגו להתיר אם עושה כן בצינעא ובלא קלות ראש, אך לא בשעת התפילה וחזרת השי"ץ.

27) כמבואר בשו"ע לקמן (סי'א) שארץ ישראל לא מועיל שום תנאי, וכן כתב במשנ"ב (ס"ק ה) לענין אכילה ושתיה של אורחים עניים בבית הכנסת, אמנם בביה"ל להלן (סי'א ד"ה אבל בבתי) כתב שמלבד התוס', כל הראשונים לא הזכירו דין זה שלא מועיל תנאי בארץ ישראל [וגם התוס' לא כתבו כן אלא לשיטתם שאף בבבל לא מועיל התנאי בישובו אלא בחורבנו], וכתב שיתכן שאפשר להקל גם בבתי כנסות בארץ ישראל שיעיל תנאי לענין אכילה ושתיה.

מקום כזה ולקבעו מהיום והלאה לבית הכנסת מסתבר שמותר. ולענין לעשות בית הכנסת מבית עבודה זרה, כתב לקמן (סי' קנד ס"ק מזה) בשם הרא"ם (שם בשו"ת ח"א סי' פא) שמוותר [וראה שם ברא"ם שהוכיח מכך שנהגו להתיר לענין בית עבודה זרה, שגם כאן מותר להתפלל בבית הכנסת שנעשתה בו עבירה של פריצות], והביא שהא"ר כתב שלא להתיר הרא"ם אלא לשכור אותו באופן זמני מהנברים, אבל אין לעשותו בית הכנסת קבוע, וכתב המשנ"ב שכמזמנה שהעולם נוהגים להקל גם לעשותו בית הכנסת קבוע.

[ביה"ל ד"ה ואין אוכלין]

אסור לשתות מים בבית הכנסת ובבית המדרש²⁶ וכו', ולפי זה אכילת יקראל אין טעם להתיר²⁷.

26) ולענין עישון בבית הכנסת, מבואר בשערי תשובה (סי' קנד ס"ק ב) שאסור משום שנחשב כמו אכילה ושתיה שאסור בבית הכנסת, אבל בבית המדרש מותר לתלמיד חכם [וראה שם ובמשנ"ב (ס"ק נו) לענין הדלקת המקטרת מנר בית הכנסת], וכן כתב הערוך השלחן (סי'ה) שאסור גמור הוא לעשן בבית הכנסת ובבית המדרש, ואין לך קלות ראש גדולה מזו, ולא מועיל לזה שום תנאי, וראוי לגעור במעשנים, ורק לתלמיד חכם שלומד שם חצי יום או כל היום מותר לעשן בבית המדרש וכמו שהותרה לו אכילה, אבל לא בבית הכנסת, וכן כתב הכף החיים (סי' י ויג) שרק לתלמיד חכם מותר אם אינו יכול להתאפק שלא לעשן, ובשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ה תשובה נו)

הַלְבוּת בֵּית הַפְּנִסֶּת סִימָן קנא המשן מעמוד לג

הערבים, דעת הגר"י איירכר (משנ"ב ביצחק יקרא) שיתכן שהכיבוש לא הפקיע את קדושתם, וכמו שקדושת ירושלים עצמה לדעת הרמב"ם (פ"ו מה"ל בית הבחירה ה"ל טו-טז) וסיעתו לא פקעה על ידי כיבוש, משום שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, כי שכינה אינה בטילה, כך גם בתי הכנסת שבירושלים קדושתם אינה בטילה.

[משנ"ב ס"ק ל] כְּדִי שְׂיִרְאוּ⁵⁴.

54) ואף אם אינם יכולים לבנות, כתב הרמב"ם (פירוש המשניות מגילה פ"ג מ"ד) שבוה שישאירו את העשבים שם תיכנע נפשם וישבו אל ה', וכן כתב רש"י (שם כח, א ד"ה מפני) שזכירו על ידי זה את ימי בנינו ואת שהיו רגילים להתאסף שם, ויבקשו רחמים שיחזור לקדמותו.

ולענין ניקוי אבני הכותל המערבי, כתב הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג ס"כ) שאין לחדש את פני אבני הכותל ולהסיר השחוררית שעליהם והעשבים שעלו בהם, אלא רצו להשאיר את הכותל המערבי כמות שהוא, כיון שמוסיף בוה נפך של עגמת נפש לזרמים, ועל ידי זה יזכר החורבן ויתפללו שיחזור לקדמותו [וראה שם שכן ראוי לנהוג, אך מעיקר הדין כיון שאנו נוקטים לעיקר שהכותל הוא מכותלי הר הבית, ולא מכותלי העזרה כדעת הרדב"י, אם כן אין דין להניחו בחורבנו משום עגמת נפש, כיון שדין זה נאמר רק על העשבים העולים בתוך שטח בית הכנסת, שכשמניחים אותם שם נזכרים שהיו מתאספים בתוכו, ולא על עשבים שעל הקיר החיצוני מחוץ לשטח בית הכנסת, ואנו הרי עומדים על יד הכותל

52) ואף בעוד היום גדול, ואין צורך באור הנרות, ואף בזמן שאין אדם בבית הכנסת, כתב לקמן (סי' תקיד ס"ק לג-לד) שמצוה להדליק נרות משום כבוד בית הכנסת, אך בביה"ל שם (סי'ה ד"ה שהי בדלקתו) הסתפק אם יש מצוה וכבוד בית הכנסת להדליק בו נרות ביום כשאין שם אדם, ונשאר בצ"ע, וראה במשנ"ב לקמן (סי' רצח ס"ק ל) שהנרות שמדליקים לפני העמוד הם עשויים רק לכבוד בית הכנסת והשכינה ולא בכדי להאיר, אבל שאר הנרות בבית הכנסת הם גם כדי להאיר, ובשעה"צ שם (ס"ק כז) כתב שגם הנרות שמדליקים במנורות הם לפעמים רק לכבוד.

והכתב הקצות השלחן (סי' כט ס"ב וברדה"ש ס"ק יד) שנהגים ברוכ בתי כנסיות להדליק נר תמיד שידלק יומם ולילה, משום כבוד שמים, ויש בוה זכר למקדש שנה המערבי היה חלק בו תמיד, וכן כתב המקור חיים (ס"ט) שנהגים להדליק שני נרות תמידין של שמן בבית הכנסת לכבודו.

[משנ"ב ס"ק כח]

להורות לנו דקדושים הם אף קְשֶׁהן שוּמְמִין⁵³.

53) ובית הכנסת שנכנסו בו גוים וכבשוהו, כתב בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' ה) שפקעה קדושתו משום שנאמר "באו פריצים וחיללוהו" [וראה שם שכתב טעם נוסף בוה], ועל פי דבריו התיר בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' לג) למכור או להחליף בית כנסת שנלקח על ידי שלטונות עכו"ם, משום שפקעה קדושתו. והוסיף, שיש למכרו או להחליפו על ידי שבעת טובי העיר, או על ידי בית דין אחר אם לא נותרה שם קהילה יהודית.

אך לענין בתי הכנסת בעיר העתיקה בירושלים שנכבשו בידי

מילואים הלכות בית הפנסת סימן קנא המשך מעמוד קודם

בתורה, שאף על פי שאיסור התשמישים בבית הכנסת אינו אלא מדרבנן, מימ עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה. ובבאור דעת המג"א [המובא להלן סי' קנא] הוסיף הסובר שתנאי מועיל להתיר תשמישים שאין בהם קלות ראש, כתב שם, שישנם שני סוגי קדושות לבתי כנסת, דהיינו קדושה קלה שמחמתה נאסרים שימושים שיש בהם משום קלות ראש, כגון אכילה ושתייה, וקדושה חמורה שמחמתה נאסרים אף שאר תשמישים, ולפיכך יכולים הקהלה להתנות בשעת הבניה, שיהיה זה בית כנסת עם קדושה קלה בלבד.

ובטעם הסוברים שתנאי מועיל להתיר אף תשמישים שיש בהם משום קלות ראש, כגון אכילה ושתייה, ואף בישוב, כתב הגר"ז ארע"ב (ש"ת מנחת שלמה ח"ב סי' פח) שלדעתם אין בזה משום מתנה על מה שכתוב בתורה, כיון שעל ידי התנאי נחשב בית כנסת זה כאילו אינו מיוחד לתפילה בלבד, ואין קדושתו שווה לקדושת בית כנסת אחר.

ובטעם הדבר שמועיל תנאי להשתמש שימושים שיש בהם משום קלות ראש בבית הכנסת בשעת חורבנו, כתב בשו"ת אגרות משה (שם), שכיון שהקדושה הקרקע עליה בנוי בית הכנסת אינה כלולה בחיוב לבנות בית הכנסת בקדושותו, אם כן אף על פי שבסתמא כונת המקדיש להקדיש גם את הקרקע, מימ אם התנה שיהיה ניתן להשתמש בה, דאי שלא התבונן להקדישה.

[ביה"ל ד"ה להשתמש]

דאם התנה להחפץ על זמן פלוני ואחר-כך לא יחפץ בו כלל, משתמש בו אחר קלות הזמן כל מה שצריך⁽⁵⁹⁾.

(59) אבל כשלא התנה שיתפלל בו עד זמן מסוים, אלא התנה שיוכל להחזירו לקדמותו כשירצו הרבים, כתב להלן (סי'א ד"ה לא מהני תנאי) בשם רבנו חננאל שיש לו קדושת בית הכנסת.

מבחוץ). אך הוסיף, שמ"מ צריך לנהוג ברחבת הכולל כבוד לענין כיבוד וריבוי, שהרי משמשת הרחבה למקום תפילה להמון בית ישראל, ודינה בבית הכנסת.

[משנ"ב סי' קלב]

דקא ש'התנו בפרושי⁽⁵⁵⁾.

(55) וראה ברמ"א לקמן (סי' קנד סי"ח) לענין תשמישי קדושה, שבדרך שנהגו להקל להשתמש בו תשמישי חול, ואי אפשר להיזהר בו, מותר, כיון שלב בית דין מתנה עליהם כדי שלא יבאו בני אדם ליד תקלה. וראה ש"ת שואל ומשיב (מהדורא חמישאה סי' טג) שביאר, שזו כונת המשאת בנימין שמסתמא על תנאי הם עשויים, משום שלב בית דין מתנה עליהם, וראה משנת יוסף (סי' כז אות ח).

[שעה"צ סי' קט]

מ'ל מקום אין פ'דאי להקל בזה⁽⁵⁶⁾ וכו', וגם האליה ר'ה לא פ'תב לה'ר (ד"א⁽⁵⁷⁾).

(56) ולכאורה מטעם זה הכריע במשנ"ב לעיל (סי' ה) שמותר להאכיל אורחים עניים בבית הכנסת רק במקום הדחק, וראה שם שעה"צ (סי' ד) שדעת הט"ז כהמשאת בנימין.

(57) ובשעה"צ לעיל (שם) כתב בסתמא שדעת הא"ר שבבל לאו דוקא.

[משנ"ב סי' קלג]

אותו תנאי מועיל ש'לאחר ש'יחרב י'היה מ'תור להשתמש בו, א'כל פ'ל זמן ש'ק'מת אין ת'נאו מועיל⁽⁵⁸⁾.

(58) ובטעם הדבר שאין תנאי מועיל להתיר תשמישים בבית הכנסת כשהוא בישוב, ראה מה שביאר בביה"ל ד"ה לא. ובשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' מד) כתב שהרי זה כמתנה על מה שכתוב

הלכות בית הפנסת סימן קנב המשך מעמוד 68

אסורה אלא אם כן ממלא מקום הנתיצה, כתב בשו"ת צמח צדק (א"ח סי' כ) שמה שהתירו לסתור את בית הכנסת הישן אחרי שבנו את החדש הוא משום שפקעה הקדושה ממנו וכדלעיל, וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ב סי' כה). ובשו"ת בית שערים (א"ח סי' נח) כתב, שגם לדעת הט"ז מותר לסתור לצורך הבניין אף כשאינו ממלא את מקום הנתיצה, ומה שאסר הט"ז לעשות גומא לסטנדר הוא מטעם שאין זה צורך בית הכנסת אלא צורך יחיד.

שלאחר שבנו את בית הכנסת החדש, מתחללת הקדושה של בית הכנסת הישן בחדש, וכן מבואר במשנ"ב לקמן (סי' קנג סי' מא) ובביה"ל שם (סי' ד"ה רשאים) שלאחר שבונים את בית הכנסת החדש, מותר להשתמש באבנים ובעצים של הישן ולהוציאם לחולקין [על פי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר], כיון שהקדושה חלה על הבית הכנסת החדש, והישן יוצא לחולקין. וכן לדעת הט"ז [שהביא המשנ"ב סי' יב] שאף סתירה לצורך הבניין

הלכות בית הפנסת סימן קנג המשך מעמוד לה

בית מקדש מעט בשביל זה. ומסיק שם, שאין למכור לכתחילה בית כנסת אלא אם כן יש בעיר בית כנסת אחר, או שעושים כן לדבר נחוץ מאוד כגון שחסר ספר תורה לקרוא בו בציבור, או שאין נביאים וכתובים ללמוד בהם.

[משנ"ב סי' ק]

ת'ביאים וכתובים גופא, פ'י ה'ד'י נ'קהו⁽⁶⁾ וכו', ד'ק'שין ש'לנו⁽⁷⁾.

(6) וכן להניח כתובים על גבי נביאים או להיפך, כתב הרמ"א (י"ד סי' רפב סי"ט) שמותר, והביא הגר"א שם (סי' לז) ראה לדבריו מהגמ' במגילה (כו, א).

(7) וקדושת חומשים שלט [שאנים עשויים כתיקון ספר תורה בגלילה

[משנ"ב סי' קג] מ'תור ל'מ'ד פ'ד'י ל'ק'נות ע'לוי ק'ר'שה⁽⁶⁾ וכו', א'ם ל'ע'לוי ק'ר'שה מ'תור ל'מ'כר ב'ית-ה'ק'נסת ק'ש'אין לו ב'ית-ה'ק'נסת א'ת'רתי⁽⁷⁾.

(6) ולמכור בית מדרש כדי לקנות תיבה, הסתפק הפמ"ג (משב"ז סי' א) אם מותר לעשות כן. והטורי אבן (מגילה כה, ב ד"ה בני העיר) כתב, שבית מדרש ותיבה שחיים בקדושתם [ודין דברים השווים בקדושתם מבואר בשו"ע להלן (סי'ד)].

(7) שם (ד"ה לא ימכרו) כתב שאין לעשות כן, לפי שלא יתכן שיהיה מותר למכור לכתחילה בית כנסת כדי לקנות תיבה וכדו', שהרי כופים את הקהל לבנות בית כנסת, ואין יתכן שיהיה מותר למכור ויתבטל

